

A lírai én körülírása

Benedek Miklósnek a Forum Híd Könyvtár sorozatában megjelent *Nem indul hajó* című verseskötete első könyv. Benedek Miklós a *Híd* folyóirat köré gyűlt fiatalok közé tartozik. A *Híd* körül fiatal írók, költők, kritikusok, fordítók gyülekeznek, jelezvén, hogy felnövőben van irodalmunknak egy új irodalmi nemzedéke, ezúttal nem szétszórtan, hanem sok-sok beszélgetés során összetartozva; még nem látható pontosan, milyen irodalmi és kritikai szempontok megelvek mentén tartoznak együvé, de már sejteni lehet, hogy az eddigiektől eltérő irodalomszemléletet és kritikai nézeteket képviselnek, s ennek jelei lassan láthatóvá válnak, többek között abban is, ami Benedek Miklós első kötetét jellemzi.

Az első köteteket rendszerint két szempont alapján olvassuk és mérlegeljük. Egyfelől azt figyeljük, milyen élményanyaggal érkezett a fiatal költő, meg hogy ennek az élményanyagnak milyen mélységei vannak, hiszen az élményeket mímelni is lehet, és ezt könnyű felismerni, másfelől pedig arra figyelünk, hogy milyen példákat követ a fiatal költő, kik a példaképei, milyen irányba fordította az érdeklődését. Előbb talán erről az utóbbi szempontról. Van a kötet rövid ciklusai sorában egy *Poétika* című, ami arról tanúskodik, hogy Benedek Miklós odafigyel magára a költészetre, odafigyel arra, amit a poétika gyűjtőszóval jelölünk, ám tévedés lenne azt hinni, hogy a ciklusba sorolt versek valamilyen letisztult poétikai szemléletet fejeznek ki; Benedek Miklós nem törekszik erre, sokkal inkább törekszik arra, hogy jól láthatóan fogalmazza meg és írja körül a verseiben megszólaló lírai ént, melyet éppúgy meghatároz az olvasmány, mint a megélt tapasztalat. Az *Igen kérem, ez istenkísértés!* című ciklusba sorolt versek közül a *Quo vadis?* bibliai történetet idéz, úgyszintén a *Bevonulás* című, valamint a *Nagyapénteki mámor*, s innen, a vallásosságtól eltávolodva *A varázsló kertje* című vers Csáth Géza felé fordul, a *Török Zoli* pedig Aaron Blumm

prózáinak világa felé közelít, s ha ehhez még hozzáadjuk a *Poétika* címet viselő ciklus darabjait, például a leplet a poétákról lerántó *Poétákat*, vagy a *Dekadencia* címűt, akkor jól láthatóvá válik, hogy Benedek Miklóst még a *Poétika* cikluscím alatt sem a tiszta költészet érdekli, hanem a versben megszólítható köznapi tartalom, és ennek sem a tisztább és ragyogóbb fele, hanem a szürke, az ismétlődésekben és állandóságban elszürkült tárgyi világ, amiből arra lehet következtetni, hogy a fiatal költő amikor az én felé fordul, a magány vagy a szerelem, a vágyakozás és az álmok, megannyi lírai motívum felé, akkor is a földön jár, legalábbis földközelen jár, hiszen a csillagokat „az éléskamra dunsztosüvegei közé” bújtatja, vagy amikor az *Ez a vers* címűben „a vers csöndben marad, / megbújik hangtalan, / hangját hiába keresed, / az ócska kottafüzetben / nem találsz úgysem.” Két okból idéztem Benedek Miklós verséből a zárósortokat, részint azért, mert az ő verséből hiányzanak – és jó, hogy hiányzanak – a harsány szövegek, a nagy felindulások és felizzások, inkább a csend, semmint a lárma övezi az ő versét, részint pedig azért, mert ennyiből is látszik, a költő nagyon odafigyel a fogalmazás pontosságára, a versmondat megformáltságára, ezért akkurátusan központoz, mert tudja, hogy a versnek hangja van, és ezt a hangot nem lehet másképpen, mint éppen a nyelv törvényeire támaszkodva előhívni. Egyfelől tehát a visszafogottság, valamennyire talán a türelmes beszédmód, másfelől az ebből felhangzó hangszín, ami verseit nemcsak olvashatóvá, hallhatóvá is teszi. Erre lehet példa a *Podolszki felkel és jár* című vers, benne a korán elhunyt költő alakjának felidézése, ezzel együtt emlékképek sorozata meg a pontosan jelölt helyszíne a versnek, Feketics, ahol „Olykor megállapítjuk, / hogy itt minden fekete / (Fekete országban jártam én). / Fekete egyház, meggy, kultúra, / fekete csernozjom és fekete nyak.” A pontosan megjelölt helyszíne a versnek, együtt a helyszín megkülönböztető jegyeivel, ismét azt jelzi, hogy Benedek Miklós – verseinek emelkedettsége ellenére – földközelen jár, mégpedig nyitott szemmel, és még attól sem riad vissza, hogy állandósult szókapcsolatokkal fejezzen ki rejtélyesebb tartalmakat. Emlékezés tehát a vers a korán elhunyt feketicsi költőre, és az emlékezést még a vers intonációjával is megerősíti, mintegy ráírja magát az idősebb költő verseinek hanghordozására. Podolszki ritmikusabban beszélt, de úgyszintén a láthatót, az érzékelhető, a mindennapit mondta folyamatosan. Itt kell megemlíteni *Az én eposzom* című verset is, amely csupa felsorolás, felsorolása mindannak, ami egyszer majd, ha eposzt ír a költő, belekerülhet a versbe, tárgyak és tájak, történések és alakok, távoli meg közelebbi képek, hősök és áldozatok, nagyon sok minden egészen a tervbe vett eposz zárlatáig, amelyben „már csak hangutánzó szavak következnek, / a legvégére meg majd odabiggyesztem a kelteztést, /

hogy született ezerkilencszáznyolcvannégy / december hó huszonnegyedikén, / hétfőn délben, egy jéghideg téli napon, / talán verőfényes nap-sütésben vagy hózáporban; / és hogy meghalt minden egyes sor végén.” Azért idéztem a vers befejező sorait, hogy rámutathassak, van abban, amit Benedek Miklós ír, valamennyi a romantikus elvagyódásból, amire a kötet címe – *Nem indul hajó* – is utal, meg persze a Podolszki-vers első sora, miszerint „Feketicről nem indul hajó”. Nincs Benedek Miklós versében ellentét a romantikára való ráhangoltság és a különféle posztok, utánok, valamint a *Tè* című versben említett szürrealizmus között. Így hangzik a vers: „Szürrealista képzeteimet / neked köszönhetem, / mint ahogy a pocsolya / felszínén remegő néger arcot is. / Minden lépésemet te hozod létre, / még akkor is, / ha most az újrahasznosított / díszlet mögött sírsz, / háttal a hibáknak, / és nem veszel észre. / Nem szeretem a tankokat, / de most az egyiket, / a legnagyobbat, / ellened fordítom.” Valakit megszólít a vers, beszél hozzá, és ez bárki lehet, talán nem is személy, hanem valami, például egy irodalmi irányzat, amilyen a szürrealizmus, ami máshol nem is létezik, csupán a költészetben, ám a vers szürrealista képzei szoros kapcsolatban vannak a romantikus elvagyódás képeivel, mindazzal, amit a verskötet alcíméül választott közismert latin mondás, miszerint „*Navigare necesse est, vivere non est necesse*” megidéz, a távolságok bejárását, a felfedezés örömét, a rácsodálkozást az ismeretlenre, és mindez arról beszél, hogy a *Nem indul hajó* kötet cím pontosan fogalmazza meg Benedek Miklós verseinek alapélményét, a távolságok utáni vágyakozást, sőt a kalandra való hajlandóságot is, ami jól látható a kötetet indító, tehát ciklusokon kívüli versen, a *Toscana#Toszkána* címűn. A verskezdő kisbetű nyomán a hosszú, többszörösen összetett mondat hangjára építkező vers egy távoli, talán soha meg nem élt emléket ír körül, miközben a vágy, az erotikus vágy uralja a vers menetét, központi helye pedig az a kérdés, amit a megszólítottaknak, a két toszkánai nőnek tesz fel a versben megszólaló lírai én, hogy értik-e, „mit jelent e hétköznapi szó – ökörnyál?” A vers központi helyévé ezt a kérdést egy nagyon rövid, mindössze másfél soros vers, a *Ballada (sci-fi)* teszi: „Ökörnyál úszik a levegőben. / Megfojt.” A Toszkánában szóba hozott ökörnyál és az életet kioltó ökörnyál közelsége ismét azt a romantikus képet fogalmazza meg, ami az elvagyódások sokarcú megjelenési módja.

Persze, fiatal költőkre igencsak jellemző az elvagyódás, nem kell ezen csodálkozni, de Benedek Miklós versében ennek erős élményi háttere van, mégpedig a kötetzáró *Foszlányok a múltból* címet viselő ciklus verseiben. A *Hilda néni* második világháborút követő helyi történetet mond el, arról a Hilda néniről, aki átvészelte ugyan a háborút, de a háború után táborba

került, onnan pedig ki tudja, hová: „Néhány hónap múlva felszámolták a lágert, és Hilda nénit is elvitték valahová. / Nagypának pár hónappal később szívrohamra volt, és meghalt.” Nagypapa, aki csak egyszer látogatta meg Hilda nénit a táborban, de „nem ment a kerítéshez, csak tisztas távolból nézett, és sírt”. Hát ez a történet a háttérre Benedek Miklós lírai hőse elvágyódásának, és innen érthető meg verseiben a szürrealista kép és a romantikus képzelet találkozása, amely találkozás egyszerre vehető egy alakuló költészet élményi alapjának és poétikai forrásának.

És végül említést tesztek Benedek Miklós *Kassák* című verséről, hogy a romantika és szürrealizmus kettős megjelenésére az ő verseiben arra is rámutathassak, hogy versei nyitottak az avantgárd felé. Így hangzik a vers: „A színházsdiban mindig Kassák szerettem lenni. / Fejembe nyomtam nagypám kalapját, / Felleptem a színpadként funkcionáló székre, / Elmélyíttem a hangom, / És kiáltottam. / Kiáltottam valami avantgárdot. / Mindig nagy sikert arattam. / De a felém röpködő rózsákat szétrugdostam.” Gyerekkori emlékek látszik a vers, inkább azonban későbbi tapasztalat szólal meg benne, hivatkozás Kassákra és az avantgárdra, ami egy pillanatra sem ingatja meg, sőt megerősíti verseinek romantikus és szürrealista egybeolvasását. Kassák is ezt tette. A nagy romantikus útrakeleket szürrealizmussal gazdagította, Benedek Miklós viszont nem kelt útra, mert az ő világából, Feketics és Pacsér világából, nem indul hajó.